

אוניברסיטת תל-אביב

בכור המהפכה

הרצאת זיכרון לאהרון קציר

יום חמישי, 29 במאי 2003

משתתפים: פרופ' אברהם קציר
פרופ' שמעון ינקלביץ
פרופ' אריאל רובינשטיין

פרופ' אברהם קציר: אני שמח לפתוח את ההרצאה האחרונה השנה בסדרה "בכור המהפכה" וכמו בהרצאות הקודמות, כמו בשנים שעברו, גם ההרצאה הזאת, מספר גדול מאד של אנשים באוניברסיטה ומחוצה לה, סייעו לנו גם אגודת הידידים ששמה מודעות בחוץ, מי שרוצה להצטרף וגם הרבה משלטונות האוניברסיטה ומאנשים במחלקות השונות באוניברסיטה, שסייעו גם לי וגם למרצה בכל מה שקשור בהכנת ההרצאה. הכנת כל הרצאה כזאת זה מבצע די גדול ודי מסובך, הכל נעשה ע"י מתנדבים, אז דבר ראשון שאני רוצה לעשות, זה להודות לכל המתנדבים האלה. הדבר השני, אני רוצה לספר שאת ההרצאות מתחילים להזמין את המרצים וכו', בסביבות יוני יולי בתחילת הקיץ, והיות ושנים אחרות מאז שפרופ' פרנקל נתן פה הרצאה על כלכלה, לא היתה הרצאה בכלכלה, אז חשבתי שמן הראוי שנעשה הרצאה אחת בכלכלה, וחפשתי את אריאל רובינשטיין והוא לא היה בארץ. ספרתי לו על דואר אלקטרוני וספרתי לו על ההרצאה. הוא ענה תוך דקות אחדות, ממקום שהיה בארה"ב בפרינסטון ואמר שבדרך כלל הוא לא שש לקבל הזמנות כאלה להרצאות, הוא חושב, הוא שוקל, ופה הוא מקבל מיד. וזאת למה? כי הוא אומר: אבא שלך ואבא שלי באו מאותה עיירה. הכוונה היא – העיירה היא ביאליסטוק. זה כמעט נכון. המשפחה של אבא של מביאליסטוק, אבל בגלל הפרעות השונות, הם עברו דרך ארוכה, ואבא נולד בלודז' שנקראת רוג' בפי המקומיים, ואז, בדרך כלל יש גם פותחים, והפותח בסופו של דבר, שנגיד בחר את ההרצאה הזאת, זה חברי מנוער שמעון ינקלביץ שהוא הרקטור, וגם אבא שלו הוא מרוג', אז לכן הכל במשפחה.

חשבתי על ההיסטוריה של היהודים, אני לא אלאה אתכם, אבל בכל זאת קראתי הבוקר בטיים מגזין על המצב של פולין, ואני רוצה ברשותכם, לא שייך להרצאה, לא שייך לדברי הפתיחה, אבל רק להגיד משהו על לודז' או רודג', שיהודים התחילו להגיע ללודז' ב1790-1800- היו שם כ100- יהודים, ואז זה עוד היה פרוסיה. ב1820- זה עבר לרוסיה ובהתחלה היו שם תנאים רעים מאד ליהודים, ולאט לאט הרוסים נתנו להם לקנות בתים, לעסוק

במסחר וכו', ומספר היהודים הלך וגדל והם הקימו שם תעשייה ויהודים בכל מקום, הם הפכו את העיר הזאת במידה מסוימת למרכז תעשייתי, וגם חברי חברה ותרבות מאד מאד מפותחים. מספר האנשים הלך ועלה, ואח"כ מלחמת העולם השנייה, שוב פעם היו נגיד, צרות, עוד לפני מלחמת העולם הראשונה, היו צרות ליהודים, בכל אופן, בקיצור נמרץ, לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה, היו בלודז' כמעט 250 אלף אנשים, שליש מהאוכלוסיה, היה שם בית קברות יהודי שהוא אחד מהגדולים באירופה, 180 אלף קברים. כאשר הגרמנים נכנסו, הם הפכו את האזור של הגטו של לודז' בעצם למחנה מעצר, שלחו משם למחנות ריכוז, ורוב יהודי לודז' מתו בידי הגרמנים, ומספר קטן, רק מספר קטנטן, כמה אלפים שרד. כמעט רבע מליון אנשים הושמדו ע"י הנאצים ובביאליסטוק סיפור די דומה. כיום יש בלודז' 200 אנשים, בערך 200 יהודים, ולכן זה חזר לפני 200 שנה.

הסיבה שאני מספר את זה כי אנחנו פה יושבים ומתבדחים, אבל רק להגיד, שהנה, מהקהילות האלה של העם היהודי, זה עם חזק מאד, והמצב שאנחנו נמצאים בו היום הוא מצב קשה, ואני רוצה להגיד, שכמו שהמרצה שהוא כלכלן מפורסם והפותח שהוא פיזיקאי מפורסם, כולנו באים נגיד, מרקע של נסיון להשמדת עם שלא הצליח, ואני חושב שגם כיום זה לא יצליח. אז לכן ברוח זאת אני רוצה כאילו לסיים את הסדרה, ואני רוצה לקרוא לשמעון ינקלביץ לפתוח.

פרופ' שמעון ינקלביץ – דברי הקדמה להרצאה

פרופ' ינקלביץ: ערב טוב לכולם. אחרי הקדמה פולנית כזאת, מה אני יכול להוסיף, חוץ מזה שמי שהיה בלודז', זה לא עיר כל כך יפה. אבל תושביה לעילה ולעילה. אז כפי שקצ'ול אמר, זאת ההרצאה האחרונה בסדרת ההרצאות בכור המהפכה תשס"ג שהיתה מוצלחת במיוחד, ומלאה אולמות והביאה קהל מגוון ורחב אל האוניברסיטה, ובאמת פתחה לו צוהר לנושאים שונים בחזית המדע, החשיבה והידע, שהאקדמיה מתעניינת בהם, ויש בהם עניין גם אל הציבור הרחב.

אני חושב שסדרת ההרצאות באמת מביאה כבוד והוקרה רבים לזכרו של אהרון קציר שהיה מבכירי המדענים שהעם היהודי ומדינת ישראל העמידו במשך השנים, ומרימה את קרנה של האקדמיה בכלל באוניברסיטת תל אביב בפרט, ומכיוון שקאצ'ול עסק בפרשת הברכות, אז זה מקום להודות גם לקאצ'ול עצמו על המאמץ רב השנים בקיום, פיתוח וקידום סדרת ההרצאות והוא באמת זה שהביא אותה לכך שהיא כבר הפכה למותג רב יוקרה. אני חושב שאוניברסיטת תל אביב מתברכת מאד, וזכתה שסדרת ההרצאות מתקיימת בה.

בהמשך לדבריו של קאצ'ול אני רוצה לספר, שיצא לי בילדותי להכיר את אהרון קציר, מכיוון שאבי שהוא רופא בגמלאות, הכיר אותו היטב, שניהם מאותו הכפר, מאודג', ואהרון קציר – אני חייב להתוודות, היה גיבור ילדות שלי וסדרת ההרצאות שלו בסוף שנות השישים, תחילת שנות השבעים, קודם ברדיו ואח"כ בצוותא, מה שלימים הפך לבכור המהפכה המדעית, באמת השפיעו עלי עמוקות ואני חושב שדחפו אותי לכיוון המדע. עד היום אני מחזיק עותק מהמהדורה הראשונה של הספר, שכמדומני עלתה חמש לירות, או משהו כזה. באותו ספר, רשום בכתב ידי משפט ששמעתי מאהרון קציר, והמשפט הוא המשפט הבא: רוב בני האדם אינם סוגלים לבטא דעות שונות מהדעות המקובלות או מהדעות הקדומות של סביבתם, שלא לדבר על כך שרק מעטים מסוגלים לחשוב או להעלות על הדעת דעות או רעיונות כאלה. אני חושב שעל אלה שיכולים או מסוגלים להעלות על הדעת רעיונות כאלה, נמנים המדענים, המלומדים ואנשי הרוח האמיתיים, שהאוניברסיטה צריכה לתת להם בית חם ותומך, ושהציבור צריך להבין, לכבד ולהוקיר את פועלם.

כפי שאני רואה את ההרצאות בכור המהפכה אז ועכשיו, מטרתן לתת ביטוי והכרה רחבה לאותן מחשבות ורעיונות שקדמו ומקדמים אותנו והאתגרים שהם מעמידים בפנינו, ובאמת חורגים מד' אמות של הקהילה המדעית, לקיים דיטאלוג בין הקהילה האקדמית לגווינה השונים והציבור שבתוכו

היא פועלת. אחרי הכל, המדע הוא נחלתם של המדענים, אבל התוצאות שלו הן כמובן מעניינה של האנושות כולה, בעיקר כאשר ליישומים מדעיים יש גם השלכות חוקיות, אתיות ומוסריות וכאשר אנחנו נמצאים בחזית הידע שנותן לנו כוח שלא היה לנו מעולם, מעולם, בעבר, להשפיע על המצב והסביבה האנושית.

מערכת ההשכלה הגבוהה במדינת ישראל נמצאת היום באחת מתקופות המשבר הקשות ביותר שהיו לה מעולם. אנחנו כמובן חיים בעצומו של משבר חברתי, כלכלי, בטחוני במדינת ישראל. ועל הרקע הזה אנחנו מתמודדים בשנים האחרונות עם מגמות פופוליסטיות ואנטי אינטלקטואליזם שפושם בחלקים של החברה ובמערכת הפוליטית בישראל, ואנחנו שומעים ביחס לאוניברסיטה על קרטל, הסתגרות, התנשאות, ניכור חברתי, קטנות שבאמת אין להן בסיס, אבל מעמידות את המערכת כולה בעמדת התגוננות בעין הסערה.

המצב הזה מזכיר לי, בכמה הזדמנויות כבר הזכרתי זאת, את מה שנרשם בשולי פסק הדין של גובה המסים והמדען לבואזיה, זה שיחד עם פריסלי גילה את היסוד חמצן והוצא להורג בגליוטינה. בשולי פסק הדין כתב השופט בצרפתית: למדינה אין צורך במדענים, מומחים, אינטלקטואלים, אפשר בלי זה. אבוי לנו אם אנחנו מגיעים למצב כזה.

המקורות התקציביים, שהמדינה מקנה להשכלה הגבוהה קטנים, בעוד תחומי המדע נעשים יקרים יותר. אני חושש מאד מהדרדרות ברמת המחקר וההשכלה הגבוהה, מבינוניזציה שלה, והתוצאות ההרסניות לטווח ארוך, כי באמת קשה לבנות מעמד ומוניטין וקל לאבד אותם. סדרת ההרצאות הזאת מראה לנו עד כמה יש לנו אנשים במקומותינו, ואנשים שאנחנו קשורים אתם, שיש להם מוניטין ורמה, ואת כל זה אנחנו עשויים לאבד. כי במאבק הכלכלי על עוגת התקציב המצטמצמת, ובאווירה שקיימת במקומותינו, ההשכלה הגבוהה האיכותית נמצאת בעמדה נחותה. אין לנו מוקדי כוח ולובי חזקים, והנזקים שנגרמים הם לטווח ארוך. זה באמת משל לאותו סיפור

ידוע על הסוס שבכל יום האכילו אותו פחות ופחות. אני לא יודע אם כלכלת הגיונגל תגע גם בנושא הזה, אבל בוודאי שאפשר לחשוב על קשר נושא ההרצאה היום הוא כאמור, מבוא לכלכלת הגיונגל, ואני איני יודע, ואני כמובן סקרן כמוכם לשמוע מה עומד מאחורי הכותרת הזאת. אם מדובר בכלכלה שבה כל דאלים גבר, החזיק מנצל את החלש, רוכב על גבו, אז ההרגשה היא שכלכלת השוק שרווחת במקומותינו, הולכת ומקבלת מאפיינים כאלו, מבלי שהבלמים והיישומים החברתיים הנחוצים והשיקולים לטווח ארוך, מתפקדים לזמן ארוך.

באיזון הנכון בין שיקולים כלכליים מידיים ולטווח ארוך ושיקולים חברתיים, זה באמת אתגר לא פשוט, ובכלכלת גיונגל טהורה, גם להשכלה הגבוהה צפוי עתיד קשה ביותר.

אני פיזיקאי, ורגיל בחוקים מתמטיים מנוסחים היטב. בהשוואה הזאת, כלכלה ואני מקווה שעמיתי וידידי אריאל רובינשטיין יסלח לי על האמירה הזאת, כלכלה מבחינה זו אינה מדע. גם אם בכלכלה בונים מודלים מתמטיים, משתמשים בכלים סטטיסטיים, אני יודע, תורת המשחקים, אין אלה חוקים. לכל היותר מדובר כאן בכללים בדרך כלל אמפיריים. באנגלית הייתי מבחין בין laws חוקים ובין rules כללים. ובכלכלה אם אז בעיקר יש rules האבחנה הזאת באה לומר שהכלכלה עוסקת במערכות מסובכות הרבה יותר מן המערכות שאנשי מדעי הטבע עוסקים בהם. מערכות שבהן אספקטים חברתיים פסיכולוגיים, מדיניים, פוליטיים משחקים תפקיד.

פרופ' אוריאל רובינשטיין שירצה היום הוא מבכירי החוקרים באוניברסיטה, בארץ ובעולם, חוקר שעבודותיו זוכות למוניטין ותהודה, הוא סיים את הדוקטורט באוניברסיטה העברית ב-1979- ושימש בה פרופסור לכלכלה עד שעשה את הצעד הנכון ועבר לאוניברסיטת תל אביב ב-1991. במקביל הוא מרצה אורח באוניברסיטה הנדחת של פרינסטון ארה"ב, בהשוואה לתל אביב... אריאל הוא חבר כבוד באקדמיה האמריקאית, אמנויות ומדעים, וחבר באקדמיה הישראלית למדעים מאז 1995. הוא חתן פרס ברוננו לשנת

2000, ופרס ישראל לשנת 2002. כל מי שמכיר את אריאל יודע, שמעבר להיותו חוקר מבריק, הוא גם איש אקדמיה מובהק, שאינו מוכן להתפשר על נושאים אקדמיים, שנראים לו חשובים. אריאל משמיע את קולו גם אם הדבר כרוך לעתים באי נוחות אישית ואני מעריך ומכבד אותו על כך. אריאל הוא גם בעל רגישות חברתית וחוש צדק חזקים, וגם בהקשרים אלו למדתי לכבדו ולהוקירו. באמת, כפי שאמר קאצ'ול, אין מתאים מפרופ' אריאל רובינשטיין מלסיים את סדרת ההרצאות של בכור המהפכה תשס"ג ובהכירי את אריאל, אני בטוח שתחת הכותרת מבוא לכלכלת הגיונגל, צפויה לנו הרצאה מאתגרת, אולי אפילו פרובוקטיבית, בוודאי לא שגרתית. אז אריאל, בבקשה.

פרופ' אריאל רובינשטיין – "מבוא לכלכלת הג'ונגל"

פרופ' א. רובינשטיין: אחרי ההקדמות האישיות הללו, אני מרגיש יותר נוח לפתוח גם אני בהזכרה אישית של ארבעה אנשים. ראשית, אני לא הכרתי את אהרון קציר. אבל באמת כמו שקאצ'ול אמר, מאד מאד שמחתי והתרגשתי אפילו, כשקאצ'ול הזמין אותי להרצות בסדרה הזאת. למה? כי בפינת הנוסטלגיה, יש לי זכרון שכשהייתי ילד קטן, אבא שלי פעם לקח אותי לאירוע של אני חושב, ארגון וותיקי ההגנה בירושלים, שזה היה בליל יום העצמאות, שבמרכזו היתה הרצאה של אהרון קציר. הזכרון שלי בעניין הזה הוא מאד עמום. יש לי חשד שהאירוע הזה בכלל לא היה. ואם היה, אני בטוח שלא הבנתי כלום, אבל דבר יחידי שאני כן בטוח, זה שאני זוכר את ההתרגשות של אבא שלי, שהיה מלא הערצה וגאווה כלפי שני האחים לבית קאצ'ולסקי, כפי שקאצ'ול הזכיר, משפחתם מביאליסטוק האגדתית, ממנה גם אבי וגם אמי באו. אז תבינו למה שמחתי, כי אבא שלי בטח היה שמח אילו ידע שבנו של אהרון קציר הזמין אותי להרצות בסדרה כזאת.

יש עוד מישהו שאני רוצה להזכיר כאן בעצב. כשחשבתני, כשהתחלתי לתכנן את ההרצאה לפני מספר חודשים, אמרתי לעצמי, שישנו אדם אחד שאני נורא רוצה להזמין אותו, אם רק יהיה לי את העוז לעשות את זאת, האדם

הזה מעולם לא פגשתי אותו ואני בטוח שהוא לא הכיר אותי. אבל קראתי את מאמריו בהארץ, הוא היה עיתונאי שכתב ענייני חברה וכלכלה באופן מקורי ובאופן מאד מאד אמיץ, אבל פספסתי, אריה כספי נפטר לפני שלושה שבועות ויבדלו לחיים ארוכים כמו שאומרים, שני אנשים שאני רוצה להזכיר אותם עם הרבה תודה. ההרצאה הזאת מבוססת לפחות חלקית על מאמר בשם *low tails of power and distribution of wells in the jungle* חדש שמשותף לי עם מיכלה פיצייונה. מיכלה הוא מה – LSE אבל במקור הוא מ – איך לא, מי מתעסק בגיונגל? הוא מסיציליה. למה אתם כל כך מופתעים, אני יליד ישראל.

ותודה מיוחדת גם לאלי זבולוני, שבנה אתי את המצגת שלוה אותנו הערב, ואלמלא הוא, אני בטוח שהייתי משתמש כאן בלוח וגיר. אז מה שאני רוצה לעשות כאן היום, זה להגיש לכם תקציר של שעורים ראשונים בשני קורסים של מבוא לכלכלה. שיעור אחד הוא השעור הדמיוני שפותח את הקורס שקראתי לו מבוא לכלכלת הגיונגל. זה קורס ייחודי מאד, אני מאד גאה בו, שלא תוכלו ללמוד אותו בשום מקום אחר בעולם. את השעור הזה אני מבקש שתדמינו, משודר אליכם ישירות אולי מבקורות הקש באוניברסיטה על שם בולו מלך זולו הרחק הרחק במעבה הגיונגל האפל.

לעומת זאת בשעור השני אנסה להציג בתמציתיות רבה את מה שנראה לי האלמנט המרכזי של תורת הכלכלה הדומיננטית לפחות ב-120. זה שיעור שהייתי פותח בו, אם הייתי מתחיל את השעור מבוא לכלכלת השוק, זה קורס שכל אחד מכם יכול ללמוד אותו ואולי כבר למד, במסגרת תוכנית הלימודים הסטנדרטית, בכל חוק לכלכלה בארץ ובעולם, לפחות המערבי. נדמה לי שכמה אנשים בקהל הזה למדו את הקורס הזה באולם הזה ממש. יש רבים שמשננים את הקורס הזה בהיסטריה, כדי לקבל את ה-70-75- המיוחד כדי לעבור הלאה. יש לא מעטים שרואים בו מדריך להכרת הגלקסיה הכלכלית הקרובה זו שבה אנחנו חיים, ובוודאי זו שאנחנו כל כך

רוצים לחיות בה. אתם, מה שאני מבקש מכם, זה להקשיב לשני השעורים ובסופם אציג לכם משימת עבודה. אז הסכיתו ושמעו:

אבל קודם לשני השעורים יש לי איזה חולשה פסיכולוגית שאני חייב להתחיל כל הרצאה באיזו הבהרה מתודולוגית קצרה אז אני אעשה זאת גם עכשיו. הגישה המשותפת לשני השעורים הללו, לשני הקורסים, עלולה לקומם, לפחות את אלו מכם שאינם כלכלנים, ולכן אני בחשש, אבל לא בהצטדקות, רוצה להבהיר משהו מלכתחילה. כלכלנים תאורטיים כמוני, נוהגים לנסח את מחשבותיהם באמצעות מה שאנחנו קוראים מודלים. המילה מודל מצלצלת מדעית יותר מהמילה אגדה. אבל אגלה לכם סוד מקצועי כמוס, אתם יכולים לגלות אותו לכולם, מדובר באותו הדבר. בתאוריה כלכלית בדיוק כמו בהארי פוטר, בבגדי המלך החדשים, או במשל האטד, אנחנו משתעשעים בעולמות דמיוניים לחלוטין. לממציא האגדה יש בראש איזשהו מרחב סיטואציות מהחיים, וביחס אליו יש גם איזשהו מוסר השכל שהוא רוצה מאד להנחיל לקורא או לשומע, כמו שאנחנו יודעים, כל אגדה הניתנת לביטול על היותה בלתי מציאותית, אפשר להטיח בה שהיא מפשטת יותר מדי ומנותקת מהמציאות, אבל זה גם יתרונה של האגדה. נכון? הריחוף ין הפנטזיה הזאת לבין המציאות, מאפשר לנו להשתחרר מפרטים מיותרים, מהטיות מטרידות ובמצב המשוחרר הזה תגלה לנו בבהירות משהו שאי אפשר לראות אותו מהעולם שבו אנחנו קיימים. וטרם שאנחנו נוחתים מאגדה טובה אם היא טובה, אז יש באמתחתנו גם איזושהי עצה טובה או לפחות ארגומנט רלוונטי שנוכל לקחת אותו לחיים שאחרי הריחוף. זה בדיוק מה שעושים כלכלנים. יש לנו בראש אגדות שאנחנו קוראים להם מודלים. מדובר בסה"כ בתרגילים מחשבתיים, מחוברים למציאות באופן פתלתל, לא מדע, מפשטים את העולם כמעט מכל מרכיביו, אבל במודל טוב, ממש כמו באגודה טובה, אמור להשאר בכל זאת, משהו מזוקק, משהו מאד משמעותי מהעולם, או לפחות מהאופן שבו בני האדם תופשים את העולם.

עכשיו, שימו בבקשה סימניה בנקודה זאת של ההרצאה, למה? כי אני מאד חושש שרבים מכם למרות ההקדמה הזאת, בסוף ההרצאה יתלוננו על אי הרלוונטיות שלה לעולם, שלא לדבר על תוכניות כלכליות ודברים כאלה, ואני לא אשאר, לי לא יישאר אז בסוף ההרצאה, אלא להפנות אתכם לסימניה הזאת ששמתם, ולהגיד לכם: זוכרים? אמרתי לכם, בסה"כ מה שאני רוצה לספר לכם, זה שתי אגדות של גדולים.

עוד בעיה אחת קטנה, לפני שאני פונה לקורסים עצמם, במאה האחרונה, כלכלנים התרגלו לנסח את האגדות שלהם בשפה פורמלית, באמצעות כלים מתמטיים. אז התוצאה היא, ככה נראים ספרי האגדות, וככה נראים מודלים של כלכלנים. זה אותו הדבר, אבל זה נראה אחרת, ותסכימו אתי שזה הרבה יותר יפה. היתרון הבולט של השפה הפורמלית הזאת, שהיא מאפשרת לנו הטלת משמעת. סופה של האגדה, של המודל, חייב להיות נדרש, להשען על הנחות סבירות שאנחנו חייבים לפרט אותן קודם שאנחנו קופצים למוסר ההשכל. לא תמיד אנחנו עושים את זה, אבל מן הראוי שנעשה. הקורא או השומע יכול לבדוק אובייקטיבית אמירות המתחילות בביטויים הנדושים כל כך: בהכרח יהיה, מכאן יתברר שמהנחותינו נובע ש – לא כמו באגדה, המחבר מנוע, המחבר המודל מנוע מלהפליג לסוף מופלא מנותק מהנחות. אבל יש צרה אחת, והצרה היא שהשפה הפורמלית ההיא, שראיתם קודם, השפה הזאת, תתבוננו בה עוד פעם אחת, היא משלה. היא בכל זאת, למרות מה ששמעון אמר, אני חושש שהיא מניבה אשליה של מדעיות. אנשים מחפשים בנוסחאות הללו אמת שאינם מחפשים באגדות. גרוע מזאת, השפה הפורמלית הזאת שאנחנו משתמשים בה, מצמצמת מאד על השומעים של המודלים הכלכליים, של האגדות הכלכליות. אז מה עשינו? ברחנו מאי הבהירות של המילים, אל שפת הסתרים של כהני המסדר הכלכלי. אז נכון שהבנת המודלים הפורמליים שאנחנו משתמשים בכלכלה, היא לא משימה בלתי אפשרית בכלל, אבל בכל זאת, מרבית התלמידים המגיעים אלינו כאן בתל אביב, עם ציון התאמה בשמיים וחמש יחידות במתמטיקה, משום מה

מתקשים בשפה הזאת. וזהו כמובן מצב בעייתי מבחינה חברתית, ופוליטית, משום שהמצב הזה מקשה מאד על הביקורת על הטעוניה הכלכליים, אלא כשהביקורת באה מבפנים, מתוך שורות הכלכלנים האנליטיים עצמם.

אם כן, ככלכלן תאורטי, צר עולמי כעולם המודלים הפורמליים, ומאחורי כל אחד משני שעורי המבוא לכלכלה שאתם הולכים לשמוע, יש לי בראש מודל פורמלי מאד. אז מה שאני אעשה בהרצאה הזאת? מה שאני אנסה לעשות לפחות, זה דווקא לעשות את התרגיל ההפוך למה שבדר כלל אני מורגל לעשות. במקום לטפל במודל הפורמלי, אני אנסה לתרגם את המודלים הפורמליים לשפת האגדות ונראה אם אני אצליח.

ובכן, גבירותי ורבותי, סטודנטים נכבדים, ברוכים הבאים לשעור הראשון בקורס מבוא לכלכלת הגיונגל. (מצגת). זה היה כדי להכניס אתכם לאווירה. בשעור הזה נלמד על עקרונות השיטה הכלכלית הנוהגת בשבטנו. נראה איך יד הברזל הלא נעלמה מביאה לתוצאה יעילה, באווירה אנרכיסטית חופשית, ללא שום צורך בשום התערבות של ממשלה.

בואו נגדיר לעצמנו מהי בכלל כלכלה. כלכלה זה תחום שעוסק במנגנונים של יצירה וחלוקה מחדש של המקורות העומדים לרשות בני החברה. כן, כאן בגיונגל, כידוע לכם, הגיונגל הוא חברה רב תרבותית, מגוונת, הפרטים בתוכנו שונים מאד ביכולות שלהם וברצונותיהם, לכן יש בתוכנו פוטנציאל רב לשיתוף פעולה גם בייצור, אם שניים מתאגדים יחד הם יכולים לייצר משהו שהם לא יכולים לחוד, ובחליפין, לזה יש את התמרים ולזה יש קוקוס, והם רוצים להחליף את המוצרים שיש בידיהם. ובכן, יש כאן אם כן פוטנציאל, יש שיתוף פעולה שיהיה לטובת כל המעורבים.

אבל כמו בכל כלכלה, המקורות של כל חברה, גם שלנו בגיונגל, מוגבלים וזה מצב שיוצר ניגוד אינטרסים. כל אחד רוצה לתת מעט ממה שיש לו, ולקבל הרבה ממה שאין לו. אם כן, המנגנונים הכלכליים אמורים גם כאן לספק את הבימה עליה יתקיים שיתוף הפעולה הכלכלי, למרות ניגודי האינטרסים. בעולם הישן, ההוא הרחוק שם, האמינו שאפשר לגשר בין שיתופי וניגודי

האינטרסים רק באמצעות מה שקראו שם מנגנון השוק. אנחנו כאן בג'ונגל, התפכחנו מהגישה הזאת, אנחנו סבורים שהפרדה ישנה בין כלכלה ופוליטיקה היתה בסה"כ תחבולה אינטלקטואלית שמשרתת את העלית, את החלק החזק של החברה. שיטתנו הכלכלית כאן בג'ונגל, אמורה לשרת את הראיה הפוליטית הרחבה של כל בני השבט, וכפי שנראה בשעור זה, השיטה מאפשרת לנו את מימושן של שאיפות השבט שהן שאיפות של התפשטות טריטוריאליות, ובכלל ראו, השיטה שלנו הביאה אותנו כל כך יפה עד הלום. ביסוד המערכת הכלכלית שלנו בג'ונגל, הבנה פסיכולוגית של נפש האדם, הבנה עמוקה. אנחנו מודעים לכך, לאגרסיביות שהיא חבויה בכולנו, אנחנו לא מתביישים להודות שאנחנו מאמינים בתורות פילוסופיות קצת אנרכיסטיות, למשל אחד מגיבורנו הוא הפילוסוף מקס סטרימר, שבתחילת המאה ה-19 הנה, יש כאן שתי פנינות מאמירותיו *for me you are nothing but my food* וכי וכי, זה המוטו שלנו.

תרבות הג'ונגל שלנו פורחת ומשגשגת, היא לא מדכאת את היצירות. להפך. את התוקפנות הטבעית אנחנו מתעלים כמו שתראו בחכמה רבה, לא רק לצרכי המאבק הצודק ובר הקיימא של השבט, אלא גם היצרים האלה הם השמן על גלגלי הסדרים החברתיים והכלכליים אשר משמשים אותנו לחלוקה מחדש של הטובין העומדים לרשותנו.

ובכן, בשעור היום נראה איך ההשלמה עם ההכרה שעל כל פרט להשיג לעצמו את הטוב ביותר ביד נטויה ובזרוע חזקה, שיבוש במקור, מביאה לתוצאה יעילה, מונעת או לפחות מצמצמת את הצורך במעורבות ממשלתית, בזבזנית, מושחתת וכמובן מסלקת מחיינו את מנגנוני התכנון המרכזי שהוכחו כבר במהלך ההיסטוריה של המאה העשרים, להיות כל כך בלתי רצויים.

עכשיו, כמיטב המסורת הכלכלית, נסביר את המנגנון הכלכלי כאן בג'ונגל, באמצעות מודל, זוכרים? שנקרא לו ג'ונגל. בוקר אחד התרחבה אחיזתם של בני השבט, ובכוח עליונותנו הצבאית ובכוח אמונתנו בצדקת דרכנו, כבשנו

את הארץ הלא מובטחת הזאת, ובארץ הזאת לשם פשטות שש נחלות. באחת מהן יש נפט, באחת לחוף אגם תיירותי תשב, באחת גפנים, באחת מהן חלקת יער אבות, באחת מהן חלקת הקבר של המלך גולו, ובאחת מהן האנגר 11, מי מכס שלא יודע מה זה האנגר 11 – כך זה נראה לפני חודש. זה הספירה, האזור שבו פועל הגיונגל.

אל האגדה עכשיו ירדו ויורדים ובאים ששת גיבורינו. לשישיה הזאת, נקרא שבט, כל אחד מהם יכול הנחה, כמו בכל אגדה, אמרתי, גם כאן אניח הנחות חזקות, כל אחד מהגיבויים הללו יכול להחזיק נחלה אחת בלבד. יש להם לגיבורים שלנו רצונות שונים, הרצונות הם על מה? על הנחלות. אז בואו נראה, למשל, גיבור 55 הוא רוצה יין, יש לו בעדיפות עליונה, נפט בעדיפות שניה, חוף עדיפות שלישית, בילוי בתל אביב בהאנגר 11 בעדיפות רביעית, קבר אבות חמישי, והיער שישי. כמובן ההעדפות כאן הן שרירותיות לחלוטין, לכל אחד מהם, מאחורי כל אחד מהגיבורים מסתתרת איזושהי העדפה, איפה הוא רוצה להתנחל.

עכשיו, כשהשבט השתלט על הטריטוריה החדשה, הוא מינה תחילה את האפוטרופוס הכללי לנכסי נפקדים, לנהל את הנחלות הללו, אבל עכשיו הוחלט במסגרת התוכנית הכלכלית להפריט את הנחלות. בני השבט נזקקים למנגנון חלוקה. חלוקה הכוונה מי מהגיבורים יתנחל באיזה מקום. יש הרבה מנגנונים שניתן להעלות על הדעת, כדי להקצות את הנחלות בין ששת הפרטים. מנגנון אחד זכור לנו עוד מימיו של יהושע בן נון. לאלה תחלק הארץ בנחלה במספר שמות, לרב תרבה נחתו ולמעט תמעט נחלתו, איש לפי תפקודיו יותן נחלתו, אך בגורל יחלק את הארץ לשמות מטות אבותם ינחלו, על פי הגורל תחלק, נחלתו בין רב למעט. ספר במדבר.

ובכן, הרעיון כאן הוא רעיון שמאחורי חלוקת הארץ הזאת, או חלוקת הנחלות של יהושע, היו בסופו של דבר – יש כאן שני רעיונות, אבל אחד מהם הוא רעיון מרכזי מאד, הוא שתהיה איזושהי הטלת גורל, שתקצה את הנחלות. אבל כאן בגיונגל אנחנו לא סובלים את הרעיון הזה, שהטלת

קוביות, גורל, יקבע מי יחזיק בארץ זבת חלב ודבש ומי יחזיק במדבר. יש לנו כאן בגיונגל מה שנקרא חוק יסוד סיבות טובות, והחוק הזה, סעיף 1 קובע: לכל דבר צריכות להיות סיבות טובות, הטלת קוביות היא לא סיבה טובה. אז המנגנון של יהושע ספק אם היה עומד במבחן בג"ץ שלנו.

זאת ועוד, החלוקה הרנדומית של הנחלות, תהיה בדרך כלל מאד לא יעילה. סביר מאד – מה זאת אומרת לא יעילה? סביר מאד שאחרי ההגרלה, יהיו פרטים שישמחו מאד לעשות החלפות. תארו לכם שהוא שקיבל את האגם לא יודע לשחות, והוא שקיבל את היער מפחד מדובים. הם ירצו לעשות איזושהי החלפה, והמנגנון של יהושע לא אישר זאת.

מנגנון אחר שהוא ידוע לנו ממקומות אחרים במהלך ההיסטוריה, הוא וועדה מסדרת. זקני השבט יושבים במרכז הכפר, בזה אחר זה מתייצבים הגיבורים בני השבט ומדווחים להם על רצונותיהם. זקני השבט, אולי באמצעות המחשב הגיאולוגי החדש שקנינו, מחפשים את ההתאמה הטובה ביותר של הפרטים לנחלות. לתפארת השבט ולמען הגשמת חזון נביאי היעילות.

אנחנו לא מקבלים גם את מנגנון הוועדה המסדרת כאן בגיונגל. למה? כי אנחנו יודעים שכל וועדה כזאת תהפוך את כולנו לרמאים ואת זקנינו למושחתים, ואנחנו ביונגל מאמירים לא רק בערכי ברית הבריונים, אלא גם בערכי התנועה לאיכות השלטון.

אם כן, המנגנון הכלכלי להפרטת הנחלות החדשות שאנחנו דוגלים בו, וכאן אני מגיע לעיקר, מתחיל יום אחד בפרסום יום הכיבוש כראוי והפרטה ברשומות ואז פשוט ניתן אות הזינוק לחוקי הגיונגל להתבטא באופן חופשי, ללא מעצורים.

אנחנו מניחים, וזו הנחה נוספת של המודל, שהפרטים שלנו, במקרה הזה ששת הגיבורים מדורגים על פי כוחם. ז"א שאפשר להכריע, תנו לי שני גיבורים, אפשר לקבוע מי באופן חד משמעי, מי חזק ממי. או שראובן חזק משמעון, או ששמעון חזק מראובן. אנחנו מניחים גם מה שאנחנו קוראים טרנזיטיביות, של יחס הכוח, ז"א שאם ראובן חזק משמעון ושמעון חזק

מלוי, גם ראובן חזק מלוי, אני יכול להעלות נסיבות שבהן זה לא יהיה נכון. המספר שמופיע כאן למרגלות כל אחד מהגיבורים, המספר הזה הוא רק לצרכי – אם אתם רוצים, תתייחסו אליו בתור מדד הכוח של אותו גיבור, וכן סידרנו כאן את ששת הגיבורים משמאל לימין ולפי כוחם, יותר גדול, יותר חזק, מספר יותר גדול יותר חזק.

עכשיו, מה המשמעות במודל הזה לכך שראובן חזק יותר משמעון? המשמעות היא שראובן יכול לקחת משמעון את נחלתו ללא הסכמתו. אם ראובן חזק משמעון, שמעון מחזיק בנחלה שראובן רוצה אותה, ראובן יכול להגיע ולקחת את הנחלה משמעון.

בניגוד לעולם ההוא, אצלנו החליפין בגיונגל, אצלנו החליפין לא דורש שום מפגש רצונות. בעולם ההוא היה צורך בהסכמה, מפגש רצונות כדי שתהיה עסקה. כאן מספיק רצון חזק אחד. אנחנו אוהבים רצון חזק. כשהחזק מבקש את הנחלה המוחזקת ע"י החלש ממנו, הוא פשוט ניגש אליו, מברך אותו באדיבות לשלום, השניים אולי מודדים את כוחם היחסי, אולי מחליפים כמה מהלומות של נימוס, והחלש עוזב מיד את המקום.

את הרעיון הזה כמובן, לא המצאנו כאן בגיונגל. קיבלנו אותו בהשראה מהטבע, ואת הקליפ הבא שתראו, זה קליפ מתוך סרט של חברת אנגליה ואני רוצה להודות לדפנה לב וליוסי טרקל מהמחלקה לזואולוגיה, שטרחו לשלוח אותי מספריית הסרטים של המחלקה לזואולוגיה, והם אמרו לי, אני כמובן לא יודע שבקליפ הזה מככבים אוזניות הנגב.

(קליפ)

ובכן, כל הסממנים : מברכים לשלום, בוחנים את הכוח, מבליטים חזה, הולכים בהליכה גמלונית, החלש מסתלק. ככה זה עובד אצלנו גם בגיונגל שלנו. ובכן, נחזור על נתוני המודל. במודל שלנו יש נחלות, במקרה הזה שש נחלות, יש בו פרטים, יש העדפות של הפרטים על מרחב ההגרלות, יש העדפות של כל אחד מהפרטים על מרחב הנחלות, ומה יש לנו עוד? יש לנו כמובן מדד הכוח. אלה הם כל הרכיבים של המודל.

ניתוח של מודל כלכלי, כל מודל כלכלי, צריך לכלול תאור של ההגיון שבו מתגלגלת הסיטואציה מתחילתה כמו שהיא מוצגת כאן אל סופה. בכלכלה בדרך כלל את הגיון הזה אנחנו מנסחים באמצעות הגדרה של מה שאנחנו קוראים שיווי משקל. אפשר לחשוב על שיווי משקל בעצם כאל קריטריון לבדיקת העקביות של בין סופה של האגדה לבין תחילתה. אנחנו לא יכולים ללכת בצורה חסרת כל קשר, מושג הפתרון, שיווי המשקל הוא מתאר את העקביות, את הקשר שבין ההתחלה והסוף.

כאן מגיע בעצם הרגע המרכזי של שעורנו הראשון בקורס מבוא לכלכלת הגיונגל. אני הולך להציג לכם את ההגדרה המרכזית וזאת היא ההגדרה שמה שאנחנו קוראים שיווי משקל של הגיונגל.

(מצגת)

זה באמת ראוי לתרועעה. ובכן, נאמר שההקצאה של הנחלות לפרטים היא שיווי משקל של הגיונגל. אם אין פרט, לא תהיה הקצאה כזאת של הפרטים על הנחלות, כך שלא תהיה בהקצאה הזאת איזושהו פרט אחד על גיבורים שמוצא איזושהי נחלה שמוחזקת ע"י פרט חלש ממנו, אטרקטיבית יותר מאשר את הנחלה שאותה הוא מחזיק. אז שוב, מה קורה בגיונגל? יש כאן כוחות, חזק, כמו שאמרתי קודם, יכול לקחת נחלה מחלש, מה קורה בשיווי משקל? בשיווי המשקל הכוחות הללו מנוטרלים. אין אף אחד מהגיבורים שמעוניין לעשות בכוחו שימוש כדי לקחת נחלה מחלש ממנו. בהקצאה שאיננה שיווי משקל, למה זה לא שיווי משקל? במובן שאז יש איזושהו גיבור, שיכול לחמוד לעצמו נחלה המוחזקת ע"י מישהו חלש ממנו, ולכן ברת השגה עבורו, ולכן במצב הזה המצב הוא לא שיווי משקל, המצב הוא לא יציב. זוהי ההגדרה המרכזית של הגיונגל.

אחרי שאנחנו מגדירים מושג שיווי משקל בכלכלה, תמיד משמח אותנו לגלות שהמושג הזה מנבא סוף יחיד לקשת רחבה של התחלות של סיפורים, וזה גם המצב במודל הזה. משפט מס. 1, למודל שלנו יש שיווי משקל ואפילו יחיד.

בואו אני אראה לכם, אנחנו נראה את ההוכחה של המשפט הזה, היא מספיק פשוטה. ובכן, אנחנו נבנה את השיווי משקל באמצעות האלגוריתם, ובואו נראה מה נעשה. נתחיל באלגוריתם הזה בגיבור החזק ביותר, הוא מעדיף ביותר את היין. אנחנו נשלח אותו לשם.

עכשיו נעבור לגיבור השני. הגיבור השני הוא גם כן מעדיף יותר את היין, אבל הוא יותר חלש. אנחנו לא נשלח אותו ליין, אלא נשלח אותו להעדפה השניה שלו, אל החוף. הגיבור השלישי הוא רוצה להתנחל עם הנפט – אין בעיה, הגיבור הרביעי שלנו הוא רוצה את החוף, אבל החוף כבר מוחזק ע"י חזק ממנו, גם הנפט מוחזק ע"י חזק ממנו, ולכן הוא יסתפק ביער. הגיבור החמישי הוא הבליון, אין בעיה. והגיבור השישי שלנו, הוא החוף תפוש, היין תפוש, הנפט תפוש – טוב, כי זה המלך גולו. זה האלגוריתם שבסופו ששת הגיבורים נמצאים כל אחד בנחלה אחת. המצב הזה, אני טוען, הוא מצב של שיווי משקל של הגיונגל. מדוע? משום שכמובן כל גיבור יכול להיות שישנם, נניח לגיבור הזה ישנן נחלות שהוא מעדיף לנחלת הקבר אותה הוא תופש, אבל הנחלות שהוא מעדיף, תפושות כבר ע"י ברנשים חזקים ממנו. מתוך הנחלות שאינן תפושות ע"י חזקים ממנו, כל אחד מהגיבורים תפוש את הנחלה הטובה ביותר. לכן המצב שהגענו אליו באמצעות האלגוריתם הזה הוא מצב של שיווי משקל. קל לראות ואני לא אעשה את זה כאן, שהקצאה הזאת היא גם הקצאה יחידה של שיווי משקל של הגיונגל.

שיווי המשקל של הגיונגל הוא לא רק יציב, יש לו גם תנועות רצויות אחרות. הידועה שבהן היא של מה שאנחנו קוראים בכלכלה יעילות. אין חלוקה, לחלוקה הזאת אין חלוקה אחרת של הנחלות שתשפר את המצב של מקצת האנשים, מבלי להרע של לפחות אחד מהם, זו ההגדרה המפורסמת של יעילות בכלכלה, כאשר כלכלנים מתכוונים שמהו יעיל, הם מתכוונים שה"כ לדבר הזה.

ובכן, ההקצאה הזאת שקיבלנו, היא הקצאה יעילה. כך אנחנו טוענים, וזה כמובן לא סתם אנחנו טוענים, זה גם תוכנו של משפט 2, אנחנו קוראים לו

משפט הרווחה היסודי הראשון, נקרא לזה סיבות היסטוריות, הקצאת שיווי המשקל של הגיונגל היא תמיד יעילה. למה? כי שוב פעם, ההוכחה פשוטה מאד כאן, אנחנו נסתכל כאן על הקצאת שיווי המשקל, ונניח שיש הקצאה שהיא יותר טובה לפחות לאחד הפרטים. נניח שאת הפרט הזה שלחנו לאחת הנחלות שהיא יותר טובה מאשר נחלת הקבר, או החוף, או הענבים או הנפט. ובמצב כזה פרוש הדבר שהוא יהיה חייב לזוז, אנחנו מזיזים אותו אם כן, בהקצאה היותר טובה, לאיזשהו מקום שתפוש ע"י מישהו חזק ממנו, אבל אם לא הרענו את מצבו, נאמר, ששלחנו אותו לשדה הנפט, אבל זה בוודאי אנחנו לא יכולים לעשות, כי אנחנו מקבלים סטירה מיד, כי בשביל אותו ברנש שדה הנפט היה הטוב ביותר ואם כן, את מצבו שלו הרענו מיד. אם היינו שולחים אותו, נאמר, בכל אחד מהגיבורים, אם אנחנו שולחים אותו למקום שמצבו ישתפר, המשמעות היא שאנחנו צריכים לדחוק גם את אותו ברנש שהוצא מן הנחלה אל מקום שתפוש ע"י חזק ממנו, וכמובן בגלל סופיות מספר הגיבורים בגיונגל, הדבר הזה בלתי אפשרי, לכן זו בעצם ההוכחה ששיווי משקל של הגיונגל הוא יעיל. זה תהליך המוביל אליו, לא עשינו את זה, גם בלימודי הכלכלה של העולם ההוא (העולם הזה) מסתפקים בהגדרת שיווי משקל, ואנחנו מפנים מעט מאד תשומת לב לדינמיקה שמובילה אליו. אבל תראו, בגיונגל שלנו, דווקא המצב יותר פשוט, יש תהליך פשוט שיכול להוביל מכל הקצאה לשיווי משקל של הגיונגל.

אז הנה באופן די מקרי, ששת הגיבורים הוקצו לשש הנחלות. זה לא שיווי משקל. למה זה לא שיווי משקל? כי למשל הגיבור הזה, 55 הוא מעדיף את היין, 55 גדול מ-45 והוא יכול לכבוש את נחלתו, את נחלת היין. לכן המצב הזה הוא לא שיווי משקל של הגיונגל.

עכשיו, הדינמיקה שתוביל, דינמיקה פשוטה שתוביל אל השיווי משקל של הגיונגל תהיה הדינמיקה הבאה: כל בוקר קם ברנש, מתבונן לעולם סביבו, ופונה לנחלה העדיפה ביותר מתוך אלה המוחזקות באותו שלב ע"י פרטים חלשים ממנו. אז נאמר, הברנש הזה קם בבוקר, רוצה ללכת לכאן, אין בעיה,

45 פחות מ-55 הוא יכול ללכת לשם. הברנש הזה הוא החלש ביותר, אין לו לאן ללכת, ה-30 הברנש הזה בשלב הזה הוא גם כן רוצה ללכת ליין, 50 גדול מ-45 והוא מקווה לכבוש את הנחלה. אם כן, בואו נראה איך הדינמיקה הזאת תתקדם: שלב אחד. במקרה הזה, שימו לב, שלושה ברנשים הלכו אל היער, השארנו למעלה את 45, השניים האחרים התאדו קצת, הם הובסו ונשאר בשלב הזה באותו יום ללא שום נחלה. הם יחפשו נחלה אחרת. למשל, הברנש של ה-40 ילך עכשיו אל החוף, החוף עכשיו ריק, והוא חושב שהוא ריק בבוקרו של יום ב' ולכן הוא ילך לשם. הברנש הזה, ה-30 גם כן ילך את החוף, מפני שגם לו יש אשליה כרגע שהחוף ריק וכו', בואו נראה איך הוא יתקדם. אתם רואים את הרעיון. עוד סיבוב אחד ולמה הגענו? הגענו לשיווי המשקל של הגיונגל שהגענו אליו קודם.

אז תראו איזה יופי, כלכלה הישנה, אנחנו מתלבטים הרבה בדינמיקות שמובילות של שיווי משקל שמדברים שם עליו, כאן המצב הוא פשוט מאד, קם אדם בבוקר, עושה את מה שבא לו ביותר לעשות במקרה הגרוע ביותר יום אחד הוא חסר בית, אחרי מספר ימים הכל מסתדר, הגענו לשיווי המשקל הרצוי.

כדי שהמנגנון הזה יפעל, כל מה שצריך, צריכים הפרטים לדעת, הם צריכים לזהות מי חזק ממי. אז בשביל זה בגיונגל הפכנו את ט"ו באב מחג האהבה לחג הכוח, וביום זה, מה שאנחנו עושים, נאספים כל אנשי השבט, מתאבקים זה נגד זה, זה עם זה, עד אשר שעד אחרי צאת הכוכבים, הם עומדים בירח מלא, בשורה אחת, כמו שסדרתי אותם בהתחלה, ולכאורה מדובר במנהג עתיק, אולי דתי, אולי פגאני, אבל הנה אנחנו הכלכלנים אנחנו מאד טובים, דרך אגב, בלמצוא ראציונל לכל דבר, ומה שנראה ספק שעשוע, ספק מנהג, הוא בעצם הדרך ליידע את הכל מי הוא החזק ומי הוא החלש, והדרוג הזה הוא מאד חשוב, כדי שכלכלת השבט תפעל, ותגיע לשיווי המשקל.

מה עוד? אנחנו מאד גאים שבגיונגל החזק יותר מקבל עדיפות וסיפוק רצונותיו. ראיתם שהחלש יותר בוחר את הטוב ביותר רק מהשיירים שהתירו לו החזקים יותר. השיטה הכלכלית הזאת מעודדת אנשים להיות חזקים ולא נמושות וזה טוב. בית ספר לכלכלה, לתשומת לב הרקטור, ספחנו מטעמים אקדמיים ליחידה לחינוך גופני, את בתי הספר למנהל עסקים שלנו מעניקים תואר NBA למי שהתמחה בהשתלטות על נכסים של אחרים, החברה קוראים לזה דרך אגב "take over" עכשיו, מיטב אנשינו מקדישים זמנם לצבא להבטחה, לבניית גדרות וזה טוב מאד על פני עסקי, במקום שיבזבו כשרונותיהם על עסקי רוח.

אבל בכל זאת, אנחנו אנשים הגונים ואנחנו צריכים לומר, שלמרות הצלחת שיטת הגיונגל החופשי שלנו, אנחנו מכירים גם בצורך שתהיה ממשלה אפילו בגיונגל, אבל רק במצבים יוצאים מן הכלל. אנחנו מבינים שתפקידה של ממשלה, זה לא רק לנהל את ענייני הכיבוש והחוץ, תפקידה הוא גם להסדיר את הדברים שהסדר הטבעי אינו מסדיר.

עד עכשיו במודל הזה הנחנו שבהעדפות של הפרטים, נוסחו אך ורק על הנחלות. כלומר כל אחד התעניין רק בנחלה שהוא תופש. אבל אם היינו משנים את ההנחה הזאת והיינו מניחים שחלק מהפרטים מתעניינים לא רק בנחלה שבה הם מחזיקים, אלא גם איפה נמצאים האחרים, אז התוצאה המופלאה הזאת שמנגנון הגיונגל מביא להקצאה יעילה, לא היתה מתקיימת. למשל, נניח ששיקולי הגנת המולדת מחייבים שבאזור הספר, כאן, יגורו רק החזקים, כדי להגן מפני הפולשים, אבל כמובן, או לא כמובן, אבל בואו נניח שכל חזק מעדיף לגור דווקא בקרבת האנגר 11. אז בשיווי משקל, דווקא החלשים יגורו באזור הספר וזה לא כל כך טוב. במצב כזה יש צורך בממשלה שתקבע איזה רגולציות שיביאו לכך שדווקא בני החייל יגורו באזור הגבול ולא ליד מרכזי הבילוי.

או אם למשל, רבים מתושבי העיר רוצים שהאזור הזה בכלל יישאר ריק, שפת האגם, הירוקים וכו', אז השלטון המרכזי צריך להתערב. בשעור אחר,

שעור שנקרא אולי מימון ציבורי או משהו כזה, נלמד איך הממשלה יכולה להתמודד עם מצבים כאלה, בכלכלה אנחנו קוראים להם מצבים עם השפעות חיצוניות. כאן בשעור המבוא הזה רק נרמז שלמשל במקרה שבו בני השבט רוצים שהאגם יישאר ריק, את זה אפשר להשיג בצורה, אבל צריך בשביל זה ממשלה כמובן, צריך להשיג את זה ללא עיוותים מיותרים, ע"י מה שאנחנו קוראים בכלכלה מס גולגולת. זה מה שאנחנו נעשה, אמנם אין פה כסף, אבל יש פה זמן. אנחנו נגייס כל תושב באופן שוויוני כמובן לשלושים יום לסיירת הכחולה, הסיירת הזאת תהיה חזקה מספיק כדי למנוע ממישהו את הרעיון לתפוש את אזור האגם. הרעיון הזה של גיוס שוויוני של כל תושבי הגיונגל, מה שטוב בו לא מעוות את יחסי הכוחות. אם ראובן היה חזק משמעון לפני השלושים יום, כשהוא מפטרל לאורך האגם, הוא יהיה גם חזק יותר אחרי השלושים יום. אבן זה רמז לטיפול של ממשלה בהשפעות חיצוניות.

אנחנו רושמים לפנינו בצער רב, שהשימוש בכוח גם גובה קרבנות. למרות הכל יש טעויות, טעויות בזיהוי, לא תמיד החלש מכיר בחולשתו כלפי החזק, אז הוא מתנגד לפינוי, מתעוררת מהומה ואז החזק נאלץ כמובן להשתמש בכוח סביר בלבד, כדי להזכיר לחלש את מעמדו הנחות. אלה הן עלויות מצערות מאד, אנחנו קוראים להן בכלכלה עלויות חליפין, מה לעשות, קורבנות כלכלת הגיונגל זה מגש הכסף של היעילות.

נרשום גם בצער את תחושות התסכול של הארגונים החברתיים – יש גם כאלה בגיונגל. ניקח בחשבון שחוקי הגיונגל אינם מביאים בחשבון שיקולי צדק. למשל, גם חולי אסטמה וגם ההוא שלא אוהב להזיע בקיץ, מעדיפים לגור הרחק מהים, אבל אם ההוא שלא אוהב להזיע חזק יותר מחולי אסטמה, התוצאה ששיווי המשקל של הגיונגל תהיה בלתי צודקת. כן, אנחנו מבינים זאת, מה לעשות, גם הגיונגל הוא לא גן אדן.

לסיכום השעור הראשון במבוא לכלכלת הגיונגל, ראינו היום שחוקי הגיונגל מביאים – ראה זה פלא, לתוצאה יעילה, בלי שווקים, עם מעט מאד

אינפורמציה שכל אחד מהפרטים מחזיק על העולם, בלי כסף, בלי משפט מסחרי, והעיקר העיקר ללא התערבות ממשלתית. הללו גיוגל. גבירותי ורבותי, סטודנטים נכבדים ברוכים הבאים לשעור הראשון במבוא לכלכלת שוק.

(מצגת)

תודו שזה לא נשמע מאד שונה מכלכלת הגיוגל. בשעור הזה נלמד את עקרונות השיטה הכלכלית הנוהגת בשבטנו. נראה איך היד הנעלמה מביאה לתוצאה יעילה ללא שום צורך בהתערבות ממשלתית. המערכת הכלכלית אצלנו מושתתת על ההבנה העמוקה של נפש האדם. כפי שנראה בשעור זה השיטה שהטרידה אותנו כל כך יפה עד הלום, נועדה לאפשר את מימוש שאיפות הצמיחה והשגשוג של כולנו. אנו כאן בעולם המצליח, מאמינים שתאוות העושר של הפרטים, היא המנוף והשמן להשגת תוצאה חברתית טובה. תרבותנו מפנה את התאוות החומריות הטבעיות, למטרות שתופיות מועילות, כן, אנו לא מתביישים להודות, שאנחנו מאמינים בתורות פילוסופיות כמו זו של אדם סמית שאומר, למשל,

“Every individual generally neither intends to promote the public interest nor knows how much he is promoting it. He intends only his own gain and he is in this led by his invisible hand and to promote an end which was no part of his intention by pursuing his own interest, he frequently promotes that of the society more effectually than when he really intends to promote it”.

זה גיבורנו שלנו. בשעור היום נראה איך הפנמת ההכרה שעל כל פרט להשיג לעצמו את מרב העושר, בלי להתחשב בזולת, מביאה לתוצאה יעילה, מונעת או לפחות מצמצמת את הצורך במעורבות ממשלתית בזבזנית מושחתת ומסלקת מחיינו את מנגנוני התכנון המרכזי, שהוכחו כבר להיות במאה העשרים בלתי רצויים בעליל.

כמיטב המסורת הכלכלית נסביר את מנגנון השוק באמצעות מודל שנקרא לו שוק. בוקר אחד כבשנו את הארץ הלא מובטחת הזאת, ובארץ הזאת שש נחלות. זוכרים? ובארץ הזאת הנה פונים ובאים ששת השחקנים בעלילה. כל אחד מהם, גם עכשיו, יכול להחזיק נחלה אחת בלבד. ולפרטים יש כמובן רצונות - זוכרים? משלהם על הנחלות השונות. המיוחד לעולם הזה, שכל פרט מגיע במזוודה הזאת מה נושא כל פרט? כמובן כל פרט כאן נושא כסף. כל פרט מגיע לשוק עם מנת שטרות כסף, שאיך זה הגיע אליו? נחתה אליו משמים, ומסומנת במספר שלמרגלותיו זה מגיע עם 55 יחידות, 50 וכו'. מי הם השמים? השמים יכולים להיות מתת אל, יכולים להיות הדודה מאמריקה, יכולים להיות תוצאה של יגיעת כפיים. מה זה הכסף? זה יכול להיות מטבעות זהב, יכול להיות שטרות ירוקים, יכול להיות מים משמים, יכול להיות כל טובת הנאה אחרת הניתנת להעברה.

אבל אנחנו נניח כאן, ששטרות הכסף הן בסה"כ פיסות נייר. אף אחד לא אוכל אותן. לפרטים יש תועלת רק מהנחלות עצמן, וכסף בשבילם הוא כמו שאנחנו מלמדים את ילדינו, בסה"כ אמצעי להשגת המטרות האחרות. במקרה הזה המטרה היחידה היא אחזקת נחלה. העובדה שראובן עשיר משמעון, יש לה את המשמעות היחידה, שכל מה ששמעון יכול גם ראובן יכול. נסכם את הצגת נתוני המודל: יש בו נחלות, יש בו פרטים, לכל פרט העדפות על קבוצת הנחלות וכמות כסף אתה הוא בא לשוק.

והנה השבט מעוניין להפריט את הנחלות שבטריטוריה החדשה, והשבט זקוק למנגנון שיביא לחלוקה, וכו' וכו'. אנחנו נדלג על ההקדמות ונעבור לעיקר. כל הפרטים נקראים מה המנגנון שנוהג אצלנו בכלכלת השוק שלנו? כל הפרטים נקראים לבוא למקום השוק, זה יכול להיות ארבע בבוקר בככר, וזה יכול להיות שוק וירטואלי באינטרנט, ואז יורדת היד הנעלמה מספרי הכלכלה, מאדם שמית וקובעת את המחירים של הנחלות.

אחרי שנקבעים המחירים, כל פרט מחשב מהי הנחלה הרצויה לו ביותר מתוך מה שהוא יכול להרשות לעצמו, והולך לקנות אותה. שימו לב מה אין

בעולם שלנו, בניגוד למה שהיה בגיונגל, הגיונגל העתיק, עקרון נקודה של תרבותנו הוא, שלאף אחד אין זכות לקחת משהו ממשהו אחר ללא הסכמתו. הכל מתנהל בנימוס, גם אם לכל סוחר מתלווה עו"ד צמוד. השיטה לא מפלה בין פרטים. לפרטים יש חרות לעשות כרצונם, כמובן תחת אילוצי תקציב.

אז הנה הגיעה העת להגדרה המרכזית של שעורנו, ושוב נשמע: (מצגת) ווקטור התחרותי הוא ווקטור מחירים, מחיר אחד לכל נחלה, שיש לו את התכונה הפילית הבאה, שבהנתן המחירים, לכל נחלה יש בדיוק פרט אחד שמעוניין לקנות אותה. אני חוזר שוב, מהו שיווי משקל תחרותי? זה מערכת מחירים אחת לכל נחלה, שיש לה את התכונה שכשכל אחד מהפרטים עושה את המכסימיזציה שלו תחת האילוץ של מה שהוא יכול להרשות לעצמו, התוצאה היא שבדיוק פרט אחד בוחר נחלה אחת.

אז הנה דוגמא לווקטור מחירים שאיננו שיווי משקל. זה בשביל להדגים כמה הכלי הזה נחמד. זה לא שיווי משקל. איך נראה שזה לא שיווי משקל? ובכן, נשלח כל אחד מהפרטים, הפרט הזה הוא עשיר ביותר, הוא ילך לנחלה, הוא יכול להרשות לעצמו במחירים האלה את כל הנחלות, הוא ילך לנחלה המועדפת עליו ביותר, אל היין. הפרט הזה 50 גם הוא ילך אל היין. הוא יכול להרשות לעצמו את זה. 45 הוא רוצה ללכת לכאן, 40 מה הוא יעשה? הוא רוצה ללכת לחוף, אבל החוף יקר מדי בשבילו, שדה הנפט בסדר. וכו' וזוהי התוצאה של המחירים הללו. ובכן המחירים הללו אינם שיווי משקל. מדוע? מפני שלכלא יגיע בדיוק אחד, אבל לשני האתרים האלה לא הגיע אף אחד. לשלושת האתרים האלה לא הגיע אף אחד, ולשני האתרים הללו הגיע יותר מפרט אחד. זה לא שיווי משקל.

מוסד שיווי המשקל התחרותי מתאר יפה את השיטה בה נמכרות תמונות – סליחה, מוסד שיווי המשקל התחרותי מתאר יפה את השיטה בה נמכרות תמונות של ואן גוך, אדמות מדינה ולאחרונה גם תדרים של תקשורת, אבל דרך אגב, צריך לומר שבכלכלה אנחנו חושבים על מושג הפתרון הזה

בהקשרים רחבים הרבה יותר, בהם אין בכלל מישהו שמנהל את המסחר. אנחנו מניחים שאיך שהוא תוצאת המסחר המתקבלת בשוק היא התוצאה של שיווי המשקל התחרותי.

נמשיך בשעור. ובכן, יש לנו מציעים פתרון בכלכלה, וזה משמח אותנו במיוחד כאשר מושג הפתרון אותו אנחנו מגדירים קיים ויחיד, זוכרים את ההגדרה הזאת, ואמנם במודל הזה, למודל שלנו יש שיווי משקל תחרותי יחיד. הוכחה. ובכן, ההוכחה היא פשוטה מאד. מה שנעשה, נבצע הקצאה של – נתחיל דווקא בהקצאה של הפרטים אל הנחלות, ההקצאה הזאת בסוגריים מוכרת לכם כבר. כל אחד לפי העושר, אנחנו מעבירים את הפרטים אל הנחלה המועדפת עליו ביותר, כל פרט אל הנחלה המועדפת עליו ביותר מתוך הנחלות שעדיין לא תפושות.

ועכשיו אנחנו צריכים להוסיף מחירים. אז איך נקבע את המחירים? הרעיון הוא פשוט ביותר. מה שנעשה, נתחיל בנחלה של העשיר ביותר, נקבע כאן מחיר שיהיה מחיר שהוא יכול להרשות לעצמו, כלומר, מתחת ל-55 אבל מחיר גבוה יותר מהמחירים של הפרטים האחרים שרוצים להיות ומעדיפים ביותר את הנחלה הזאת על הנחלה אותה הם מחזיקים. גם הברנש הזה רצה להיות כאן בהעדפה ראשו ה, לכן חשוב לנו שהמחיר הזה יהיה בין 50 ל-55 נמוך ב-55 כדי שהוא יוכל להרשות לעצמו מעל 50- כדי שהברנש הזה לא יגיע אל הנחלה הזאת גם כן. וכו' וכו', כך אנחנו ממשיכים, הברנש הזה, אנחנו צריכים לקבוע לנחלה הזאת מחיר נמוך מ-50 וגבוה, למשל המחיר 41 יעבוד כאן, וזה שהוא נמוך מ-45 זה בסדר, כי הברנש הזה רצה קודם כל להיות בשדה הנפט, ולכן אין לנו מניעה שהמחיר הזה יהיה נמוך מהמחיר ומכמות הכסף שעומדת לרשות. כך נמשיך ונקבע בצורה כזאת את המחירים. ומה נעשה עכשיו? נבדוק אמנם שהמחירים הללו הם שיווי משקל תחרותי. איך נעשה זאת?

ובכן, מה שנעשה, תנתן מערכת המחירים הללו, נבדוק לגבי כל אחד מהגיבורים, לאן הוא מעדיף ללכת ביותר, בהנתן מגבלת התקציב שלו. זה

כמובן ילך לכאן. זה היה רוצה ללכת לכאן, הוא לא יכול, ולכן הוא ילך אל העדפתו השניה, שהיא – נמשיך בצורה כזאת, ויופי, אתם זוכרים את השיווי משקל הזה, אני מניח, קיבלנו את ההקצאה הזאת בתור, וודאנו שאמנם מדובר בשיווי משקל.

שיווי המשקל התחרותי שקיבלנו הוא לא רק קיים ויציב, יש לו גם תכונות רצויות אחרות. למשל, כל חלוקה אחרת של נחלות המעניקה לפרט אחד נחלה מועדפת על ידו על פני מה שהוא מקבל בהקצאת שיווי המשקל, חייבת להעניק לפרט אחר נחלה רעה יותר, זוכרים. לתכונה הזאת אנחנו קוראים בכלכלה יעילות, זה משפט 2. משפט הרווחה היסודי הראשון, הקצאת שיווי המשקל תחרותי היא תמיד יעילה, ההוכחה – אני אדלג עליה, אותו רעיון שראינו קודם. סוף סוגריים.

טוב, אז למה נשים לב? נשים לב שבכלכלת השוק שלנו כסף זה דבר טוב, הוא עוזר לקדם את המחזיק בו בסדר עדיפויות של השוק. אם המקורות ההתחלתיים הם תוצר של תרומתו המיוחדת של הפרט לחברה, הרי שהמערכת התחרותית הזאת ממריצה את הפרטים להיות פרודוקטיבית יותר, בכך אנחנו מגשימים את כוונתנו, זוכרים, לרשום את אהבת העושר של הפרטים לצורך הכלל. בדרך כלל לא צריך להפריע לכוחות השוק לפעול. הנחתנו הסמויה היתה, זכרים, שלכל פרט אכפת רק מהנחלה שהוא מחזיק, לפעמים לפרטים חשוב גם מי שכניהם. או שהם רוצים שהחוף יישאר פנוי ומי יגור באזור הספר. מצבים כאלה שאנחנו קוראים להם מצבים של השפעות חיזוניות. מנגנון השוק בדרך כלל לא מביא לתוצאה יעילה, ויתכן ורצוי שממשלה תתערב, אולי ע"י סובסידיה למגורים בספר, אולי ע"י גביית מסים כדי לממן משמר שימנע התנחלות באזור האגם וכו'. רשמנו את לפנינו, שלא תמיד מנגנון השוק מביא לתוצאה יעילה, אבל שכחנו להפנים זאת למקצת החסידים השוטים של כלכלת השוק, שימשיכו בוודאי לעד לצטט את מספר 2, מבלי להזכיר את ההנחות הסמויות.

אנחנו גם רושמים לפנינו שמנגנון השוק גובה מחיר יקר. בצד מנגנוני השוק יש עלויות עסקה, מקורות, זמן ומאמץ המושקעים במסחר, עורכי דין, מתווכים וכו'. נזכור את העלויות האלה, זה מגש הכסף של היעילות ונמשיך הלאה. נרשום גם בצער א תחושות התסכול של הארגונים החברתיים, על כך שחוקי השוק אינם מביאים בחשבון שיקולי צדק. גם כאן חולה אסטמה, וגם ההוא שלא אוהב להזיע בקיץ, אם שניהם מעדיפים לגור הרחק מהים, אם ההוא שלא אוהב להזיע עשיר יותר מחולה האסטמה, תהיה תוצאת כלכלת השוק בלתי צודקת, מה לעשות, גם השוק איננו גן עדן.

לסיכום השעור הראשון בכלכלת שוק, שהוא הביטו וראו את פלאי השוק, אולי בהשראת ממשיל המשלים הלאומי שלנו מרחביה, נאמר, שאם רק לא נשים על כתפיו הרזות של המגזר היצרני, ז"א הפרטי, המתייסר, את כובד משאו של המגזר הציבורי השמן והנהנתן הכל יהיה טוב. הללו שוק.

אלו היו שני שעורים במבוא לכלכלה ב-57 דקות. הצגתי שני מודלים שבסה"כ מציגים, מביעים את ההגיונות שמאחורי שני המנגנונים הכלכליים הידועים מאד: הגיונל והשוק. שניהם דרך אגב, לא רק השוק, נהוגים לא רק בתרבות הקופים, אלא גם בתרבות המערב ואפילו בישראל. שימו לב, הכוח הפיזי קובע את סידורי השנה כמדומני בכל תא בכל כלא, כוח קבע את חלוקת הנכסים במשטר הפוסט סובייטי ונדמה לי שלא רק שם, גם בקטמון ב-48' וגם בדרום הר חברון עכשיו, יש וועדה מסדרת, אבל יש גם גיונל. אבל כשאנחנו מדברים על שימוש בכוח כגורם הממריץ את חלוקת הטובין בחברה, אנחנו לא מתכוונים רק לכוח הזרוע. לעתים קרובות יש שימוש בחברה בכוח מסוג אחר, כשמן למנגנון ההקצאה של מקורות. כוח הבכירות קובע את סידורי החניה בכל מוסד שמכבד את עצמו, כוח המשיכה הגברי או הנשי, מניע את תהליך הקצאת הנשים לגברים או הגברים לנשים. כוח הוותק קובע את הקדימות של ציופארים, נדמה לי שגם ביחידות מובחרות וגם בבתי אבות. כושר השכנוע במשאים ומתנים ובפוליטיקה, מביא אנשים – כוח השימוע הוא כוח חשוב מאד, מביא אנשים להסכים מרצונם החופשי

לדברים שמנוגדים לחלוטין באופן מובהק לאינטרסים שלהם. אז גם הכוחות האלה קובעים בסופו של דבר הקצאות של מקורות או דברים. אתם אולי שואלים עכשיו איזה משני המודלים נכון יותר. טוב. אני חושב שכמו שאין אגדה נכונה, אני לא חושב שיש מובן למושג מודל נכון בכלכלה. אף אחד משני המודלים לא מתאר את המציאות ובכל זאת נדמה לי שכל אחד מתאר משהו מהמציאות. ניתוח של אף אחד מהם איננו מספק טעון ניצח בעד או נגד שיטה כלכלית זו או אחרת, אבל הצרוף שלהם יחד, אולי תורם משהו לביסוס העמדה שלנו ביחס לעקרונות הניהול של הכלכלה. טוב, זוכרים שהבטחתי לכם בתחילת ההרצאה משימת עבודה? אז הנה היא באה, והמשימה היא חפש את ההבדלים בין שני המודלים. נכון, כוונתי המפורשת היתה להציג את שני המבואות הללו, את שני השעורים הללו זה לצד זה, באופן שיקשה ככל האפשר על מציאת ההבדלים. האם היה זה תעלול רטורי בלבד, שלי? או שמא מתברר מההשוואה הזאת, שאפשר להשתמש בטענות הנורמטיביות המהללות כל כך את תרבות השוק, הנשמעות בחוצותינו, ולא רק בחוצותינו, השכם והערב, כדי להכשיר לא רק את תרבות השוק, אלא אפילו את תרבות הגיונגל למדו אותי ששאלה זה הזמן הנכון לעצור.

פרופ' קציר: אני רוצה להודות לאריאל על ההרצאה המאלפת והגוררת למחשבה. ובהזדמנות זו אני רוצה להודות לקהל הגדול שהמשיך לבוא. בשנה הבאה, אנחנו נמשיך, אנחנו משתדלים מאד להשתמש בדואר אלקטרוני במקום בדואר של נייר. מי שמכם לא רשום או רוצה להרשם, יש בחוץ דפים שאתם יכולים לרשום איך אתם מעדיפים.